

08. Doğulu Aydının Gözünde Batı: *Şeytankaya Tılsımı*'nda Ahmet Mithat'ın "Yamyam" Calabro'su ¹

Merve ABDİOĞLU²

APA: Abdioğlu, M. (2026). Doğulu Aydının Gözünde Batı: *Şeytankaya Tılsımı*'nda Ahmet Mithat'ın "Yamyam" Calabro'su. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (52), 137-146. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20606689>

Öz

Bu makale, Ahmet Mithat Efendi'nin *Şeytankaya Tılsımı* adlı romanını oksidentalizm kavramı ile beraber analiz ederek 19. yüzyıl Osmanlı aydınının Batı'ya yönelik eleştirel bakış açısını, Batı algısını ve bu algının edebî metinlerdeki yansımalarını incelemektedir. Oksidentalizm Batı dışı toplumların Batı'yı bir bilgi nesnesi olarak tanımlama ve kurgulama çabasını ifade etmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin 1889 yılında kaleme aldığı *Şeytankaya Tılsımı* adlı romanında oksidentalizm Doğu'nun Batı karşısındaki bir savunma ve kimlik inşası stratejisi olarak işlenmekte, Batı'nın rasyonel ve uygar imajının tersyüz edilmesi biçiminde tezahür etmektedir. Yapılan bu çalışma kapsamında, romanın mekânı olan Güney İtalya'nın Calabro bölgesi; cehalet, haydutluk, yamyamlık ve akıl dışı batıl inançların hüküm sürdüğü bir yer olarak tasvir edilir. Ahmet Mithat, anlatıcı sesiyle metni sık sık keserek okur'a doğrudan müdahalelerde bulunur ve Batı'nın "hakikisinde" de Doğu'ya atfedilen "barbarlık" ve "vahşet" unsurlarının mevcut olduğunu vurgular. Dönemin kontrolsüz Batı hayranlığına karşı didaktik bir tutum sergileyen yazar, okura "körü körüne Avrupa hayranı olmaması hususunda telkin ederken Batı'yı Doğu'ya karşı bir savunma biçimi olarak kullanmaktadır. Böylelikle, Batı imgesini tersyüz eder ve bu da romanı oksidentalizm ile beraber okumayı mümkün kılmaktadır. Sonuç olarak, *Şeytankaya Tılsımı*'nın yalnızca aşk ve entrika romanı olmadığını; Batı'yı bir "nesne"ye dönüştürerek onu rasyonellikten arındıran ve böylelikle Doğu'yu Batı karşısında yeniden konumlandıran özgün bir oksidentalizm söylem ürettiğini göstermektedir. Bu tutum, sömürgeci ötekileştirmeye karşı dönemin koşulları içerisinde üretilmiş "yerli bir direniş sesi olarak" akademik bir önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Oksidentalizm, Ahmet Mithat Efendi, Şeytankaya Tılsımı, garbiyatçılık

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı - Turnitin /iThenticate Oran: %5

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 27.04.2026-**Kabul Tarihi:** 09.06.2026-**Yayın Tarihi:**

10.06.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20606689>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doktora öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Ph.D. student, İstanbul Medeniyet University, Graduate Education Institute, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye), **e-posta:** suruklimerve@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0002-8131-7394> **ROR ID:** <https://ror.org/05j1qpr59> **ISNI:** 0000 0004 0454 921X **Crossref Funder:** 100018573

The West Through the Eyes of an Eastern Intellectual: Ahmet Mithat's "Yamyam" Calabro in *The Şeytankaya Amulet* ³

Abstract

This article analyzes Ahmet Mithat Efendi's novel *Şeytankaya Tılsımı* through the concept of Occidentalism, examining the critical perspective of the nineteenth-century Ottoman intellectual toward the West, his perception of the West, and the reflections of this perception in literary texts. Occidentalism refers to the effort of non-Western societies to define and construct the West as an object of knowledge. In *Şeytankaya Tılsımı*, written by Ahmet Mithat Efendi in 1889, Occidentalism is treated as a strategy of defence and identity construction on the part of the East against the West, manifesting itself as an inversion of the rational and civilized image of the West. Within the scope of this study, the Calabria region of Southern Italy, which serves as the setting of the novel, is depicted as a place dominated by ignorance, banditry, cannibalism, and irrational superstitions. Through the narratorial voice, Ahmet Mithat frequently interrupts the text to address the reader directly, emphasizing that the elements of "barbarism" and "savagery" attributed to the East are in fact also present in the "real" West. Adopting a didactic stance against the unrestrained Westernism of the period, the author counsels the reader against becoming a blind admirer of Europe, while employing the West as a means of defence on behalf of the East. In this way, he inverts the image of the West, which in turn makes it possible to read the novel through the lens of Occidentalism. Consequently, the study demonstrates that *Şeytankaya Tılsımı* is not merely a novel of love and intrigue, but rather one that produces an original Occidentalist discourse, transforming the West into an "object," stripping it of its rationality, and thereby repositioning the East in relation to the West. This stance carries academic significance as a "native voice of resistance" produced within the conditions of its period against colonialist othering.

Keywords: occidentalism, Ahmet Mithat Efendi, Şeytankaya Tılsımı, occidental studies.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography

Similarity Report: Received – Turnitin / iThenticate Rate: %5

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 27.04.2026-**Acceptance Date:** 09.06.2026-

Publication Date: 10.06.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20606689>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Oksidentalizm kavramı oryantalizm kadar sistematik ve "açık bir tanımlamaya" sahip değildir. Ian Buruma ve Avishai Margalit *Garbiyatçılık: Düşmanların Gözünde Batı* adlı eserde oksidentalizm kavramının ele avuca gelmez ve tanımlanması zor olduğunu vurgular (Buruma & Margalit, 2009, s. 12). Alim Arlı'nın oryantalizm tanımlamasından sonra kurduğu şu cümleler "sistematik" bir tanımın henüz olmadığını göstermektedir. "Oksidentalizmde ise, bu kadar sistematik bir iç işleyişten ve mantıksal bütünlükten söz etmek imkânsızdır. Oksidentalist söylemi doğuran tarihsel bilinç, bizzat oryantalist söylemin ve modernliğin oluşturduğu yeni epistemik düzlem ve kavramlar dünyasıyla ilişkilidir" (61). Ali Şükrü Çoruk "Batı dışı toplumların oryantalizmin aksine kendi Batı'sını oluşturma ve modernliği Batı'nın tekelinden kurtarıp kendi modernliğini tesis etme gayreti olarak düşünülebilecek bu kavramın henüz bir netliğe ulaşmadığını" (199) vurgular. Bu bağlamda, ilk olarak bu "tanımlanamama" hâlini düşünmek gerekir.

Timothy Mitchell, [...] Doğu'nun bir *fiction* yani kurgu olduğunu söylemektedir aslında. Bu rol paylaşımında elbette *non-fiction* yani gerçek olma rolü de Batı'ya kalmaktadır! Batı Doğu'yu yazan şair çizen ressamdır! Doğu, Batı'nın konusudur, temasıdır. Doğu, Batı'nın kahramanıdır. Batı, Doğu'nun 'sahib'idir (Dellaloğlu, 262). Bu tanımlanamama hâli Batı'nın kahramanı, konusu, teması olan Doğu'nun belki de "Batı'yı bir özne haline getirememesinden kaynaklanmaktadır". Öyle ki Şark'ın Batı'yı özne hâline getirebilmesi için önce tanınması, sonra anlaması, sonucunda da "onu geçmesi ya da onu geçebilecek bir hamle yapması" gerekmektedir. Bu noktayı Claude Levi Strauss'un şu cümleleriyle beraber düşünmek mümkündür:

Doğulular, Batı'nın onları geçmiş olduğunu gördüler, ama bunun nedenini bir türlü anlamadılar. Bir gün yakasına çiçek iliştirmiş bir Batılı gördüler. Demek buymuş dediler kendi kendilerine, bunların ileri olmasının nedeni! Biz de yakalarımıza çiçekler takarsak, onları yakalarız!... [...] Batı'yı taklit etmeyi istemek yetmez; hangi konuda izlenmeyi hak ettiğini hangi konuda etmediğini de bilmek gerekir! (alıntılayan Dellaloğlu, 263).

Doğu'nun Batı'yı tam anlamıyla "anlaması ya da tanımlaması" mümkün olmadığı gibi Batı'yı geçmesi de mümkün olmamıştır. "Ancak dünyayı anlamak isteyenler, bunu Batı'yı yok sayarak da yapamazlar. Batı'yı topyekûn reddetme girişimleri genellikle Batı'dan daha iyisini üretememiştir. En azından şimdiye kadar!" (Dellaloğlu, 263). Ayrıca, Doğu ile Batı arasındaki ilişkide bu güç ilişkisinin aynı zeminde olmadığını söylemek gerekir. Doğu "kendisini bir imaj olarak çizen ve bir söylem olarak üreten Batı'ya karşı bir görüş oluştururken" oryantalizm düşüncesine paralel bir oksidentalist söylem geliştirme imkânı bulamamıştır. Arlı oryantalizm ve oksidentalizm arasında asimetrik bir ilişki olduğunu söyler ve ekler: "oksidantalizm ve oryantalizm karşıtlığının ayrıştığı en önemli nokta güç/iktidar ilişkisi boyutunda ortaya çıkar. Bu eksen de bakıldığında oksidentalizm, oryantalizmin karşıtı olmakla birlikte iktidar-güç düzlemi çerçevesinde onun bir almaşığı değildir" (66). Nitekim oksidentalizm oryantalizmin bir "alt metni gibi görülebilir"; "oksidantalizm ise, oryantalizmin yarattığı bilgi nesnesi olan 'Doğu'nun bir tür karşıtı olmaya aday Batı bilgisi *arayış*ıdır. Fakat bu bilgi etkinliği, oryantalizmin belirleyip işaretlediği anlamları zorunlulukla referans almak durumundadır" (Arlı, 77). Bu saptamadan hareketle oksidentalizmi "bir savunma ve arayış" biçimi olarak okumak mümkündür.

Oksidentalizm kavramının Batı'yı benimsemek, Batı'ya karşı çıkmak ve Batı'yı dengeli bir biçimde anlamak olarak üç başlık altında incelenmesi mümkündür. Abdullah Metin "oksidantalizmi, Doğu'nun kendi çıkarları doğrultusunda Batı'yı incelemesi ve bir müdafaa yöntemi olarak ele alan görüşler, oksidentalizmi Batı düşmanlığı olarak ele alan görüşler ve oksidentalizmi 'nasıl (daha iyi) Batılı olunur' sorusunun cevabını verebilecek bir söylem veya bilim olarak ele alan görüşler" (67) olarak literatürü

inceledikten sonra üçe ayırarak sınıflandırır. "Oksidentalizm üzerine yazılmış en önemli eser Mısırlı felsefe profesörü Hasan Hanefi'nin "Oksidentalizm Bilimine Giriş" (1992) ismini taşıyan hacimli eseridir ve bu alanda yazılmış ilk eser özelliğini taşımaktadır (Metin, 93). Hasan Hanefi *Oryantalizmden Oksidentalizme* adlı makalesinde oksidentalizmi şöyle tanımlar:

Oksidentalizm, Doğu'da Batı'yı Batılı olmayan bir dünya görüşünden yola çıkarak geliştirilebilecek bir karşı çalışma alanıdır. "Ben"de öteki, her zaman bir imgedir. Bu, bir imge, her zaman hedefi vurmaya yarayan bir karikatürdür.... Eğer oryantalizm merkezin bir ürünü ise oksidentalizm de çevrenin bir ürünüdür. Merkez, bilim, sanat ve kültür tarihi açısından daha fazla ayrıcalığa sahipken çevre marjinalleştirilmiştir. Merkez üretmekte, çevre ise sadece tüketmektedir. Merkez süreçleri okumakta ve onları kavramsallaştırmaktadır. Merkez efendidir; çevre ise itaat eder. Merkez eğitmen, çevre ise eğitilendir. Oksidentalizm ise yeni bir bilim olarak bu ilişkiyi tam tersine çevirerek ilişkinin taraflarının rollerini bugünkünün tersine çevirecektir (Hanefi, 2006, s. 81).

Hanefi oksidentalizmin merkez-çevre ilişkisini tersine çevirerek ben ve öteki arasındaki ilişkiyi değiştirir: "Oksidentalizm, "ben" olarak Batı ile "öteki" olarak Doğu arasındaki bu ilişki tarzını düzelterek Doğu'yu "ben" Batı'yı ise "öteki" haline getirmektedir. "Ben" ile "öteki" arasındaki ilişki, bir üst alt ilişkisi yaratmadan özneler arası eşit, musavi ve akli başında bir ilişki olabilir" (81-82).

James G. Carrier oksidentalizmi antropoloji ile beraber ele alarak kavramın Onlar ve Biz arasındaki farklılığı anlamının (483) izini sürdüğünü vurgular. Michael Herzfeld'in "Biz" küçüldüğünde Öteki büyür ve Biz büyüdüğünde Öteki küçülür" vurgusundan hareketle "antropolojik düşüncede bölümlü bir karşıtlığın parçası gibi görünürler" (470) der.

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kapsamında Ahmet Mithat Efendi'nin *Şeytankaya Tılsımı* adlı romanı içerik analizi ve yakın okuma teknikleri aracılığıyla incelenmiştir. Oksidentalizme ilişkin kuramsal bir çerçeve çizilmiş, kavramın farklı tanımları ele alınmış; ardından romandan seçilen örnekler üzerinden Ahmet Mithat'ın romanda kullandığı oksidentalizm söyleme dair çıkarımlar geliştirilmiştir. Elde edilen bulgular, Ahmet Mithat Efendi'nin *Şeytankaya Tılsımı* adlı romanında Batı karşısında kurduğu söylemin oksidentalizm ile örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Doğulu bir yazar olarak Ahmet Mithat Batı'ya karşı eleştirel bir söylem sergilemekte, Doğu'yu savunurken Batı'yı ötekileştirmekte ve bu yönüyle oksidentalizm söylem üretmektedir.

1. *Şeytankaya Tılsımı*'nda oksidentalizmin izleri

Ahmet Mithat Efendi'nin *Şeytankaya Tılsımı* adlı romanı, Batı'ya karşı eleştirel bir tutumun edebi metne yansıdığı özgün ve yerel bir örnek olarak incelenmektedir. Bu eleştirel tutum, romanı "Doğulu bir aydının Batı karşısında geliştirdiği bir savunma biçimi" olarak ele almayı ve metni oksidentalizm kavramı ile okumayı mümkün kılmaktadır. İtalya'nın Calabro bölgesinde geçen romanda Avrupa, "yamyamlık, barbarlık" üzerinden işlenmektedir. Romanın arka kapak tanıtımında belirtildiği üzere Ahmet Mithat "Avrupa'ya yönelik mesnetsiz hayranlığa örtük bir eleştiri"yi metnin arka planına yerleştirmektedir. Romanın olay örgüsü, Pedro ile Angelino arasındaki dostluğun aşk ilişkisine dönüşmesi ve bu ilişki etrafında şekillenen entrikalar üzerine kurulmuştur. Büyü ve büyücü gibi batıl inanç unsurlarının bu aşk ilişkisinin merkezine yerleştirilmesi ise Ahmet Mithat'ın okura Batı'nın da Doğu'ya atfedilen batıl inançlardan azade olmadığını göstermektedir. Bu bölümde söz konusu oksidentalizm söyleminin romanda nasıl kurgulandığı, Ahmet Mithat'ın Batı'ya yönelik eleştirel bakışı, anlatıcının didaktik müdahaleleri ve karakter çizimi kapsamında ayrıntılı biçimde incelenecektir. Ahmet Mithat'ın yer yer anlatıyı keserek okura "bunlar Avrupa ülkelerinde olmuyor mu sanıyorsunuz" sorusunu düşündürten didaktik müdahaleleri, onun oksidentalizm söyleminin en belirgin

göstergelerindedir.

Ahmet Mithat'ın oksidentalizme yaklaşımını anlamak için öncelikle onun "müsteşrik" ve "müstagrib" tanımı ile başlamak gerekmektedir: 'Müsteşrik, Doğu ırfaını ile uğraşan Avrupalıların kendilerine verdikleri isim. Aynı mevzu üzerinde çalışan bir Osmanlı'ya bu ismin verilmesi caiz değildir. Biz son devir muharrirleri maarif-i garbiyyeyi şarka ithale çalışan birer müstagribiz' (alıntılayan Yavuz, 373). Hilmi Yavuz "Osmanlı-Türk edebî geleneğinde 'müsteşrik' ve 'müstagrib' kavramlarına, bu tanımlarla atıfta bulunan ilk yazarımız, Ahmed Mithat Efendi'dir" der (373) ve ekler: "Cemil Meriç, Ahmed Mithat Efendi'nin, 'Batının tanıtıcısı olduğu halde Doğu'lu kalan belki de tek müstagrib' olduğu kanısındadır" (alıntılayan Yavuz, 373). "Müstagrib" kavramını Batı'yı inceleyen, araştıran Doğulu aydın anlamında kullanan Ahmet Mithat, bu kavramı oryantalist söylemin tam karşıtı olarak bilinçli biçimde konumlandırmaktadır. Doğulu kimliğini koruyarak Batı'ya eleştirel bir mesafeyle yaklaşan bu tutum, onu dönemi içerisinde hem Batı hayranlığından hem de Batı düşmanlığından ayıran özgün bir konuma yerleştirmektedir. *Şeytankaya Tılsımı* bu bakışın bir ürünüdür. Yazarın Doğulu kimliğinden taviz vermeksizin Avrupa'nın hakikisini göstermeyi ve onu olduğu gibi aktarmayı amaçlayarak kaleme aldığı oksidentalist bir metindir.

Orhan Okay "romanlardan öğrenilecek şeylerin en mühimi ise adetleri, inanışları, ahlakları, fazilet ve rezaletleriyle Avrupa ülkeleri ve milletleridir. Binaenaleyh Ahmet Midhat romanlarının çoğunda bunlardan bahsedecektir" (Okay, 50) der. Ahmet Mithat'ın bu romandaki tavrı aynı doğrultuda şekillenmektedir: "Batı'ya körü körüne hayran olmayın; onların da 'barbar, yamyam, haydut' olma gibi özellikleri vardır". Yazar bu düşüncüyü olay örgüsünün merkezine yerleştirir ve roman boyunca sık sık bunu çeşitli olaylarla yineler. Carter V. Findley Ahmet Mithat Efendi ile ilgili şu cümleleri kurmaktadır:

Şark'tan gelen ziyaretçiler de sergilerdeki kalabalıkların arasına katılmışlardı. Kafaları, yakın zamanların Oryantalizm karşıtı eleştirilerine, ya da sömürgeciliğin maddecilik değil, "kültürcülük" açısından yorumlanması gibi eğilimlerine değil de o zamanın Avrupa ötekiciliğine daha yakındı-Avrupalıların üstünlüğü varsayımı onlara aşağılayıcı gelse de. Ne var ki sömürgeci ötekicilik o sırada çeşitli direnişleri kıskırtmıştı. Kimliği biçimlendiren bütün o değişkenlere göre tepkileri farklılaşan "Şarklı" ziyaretçiler, Avrupa modellerini "kolayca kabul etmiyor", "bir süzgeçten geçirerek kendilerini nasıl gördüklerine ve emellerine" göre "eleştirel bir mesafe" bırakarak yeniden biçimlendiriyorlardı. Bu "direnen sesler" Avrupa ötekiciliğinin çelişkilerinden güç almış olmaları -elinizdeki incelemenin iddia ettiklerinden biri de budur. Ayrıca, kongreler ve sergilerde ziyaretçiler birbirlerini etkiliyorlar, bu da düzenleyicilerin öngörüp denetleyemediği sonuçlar doğuruyordu. Bütün bunlar, sömürgecilik karşıtı milliyetçiliğin önemli bir bileşeni haline gelen Oksidentalist bir karşıtı söylemin geliştiğini gösteriyor (3-4).

Findley'e göre 19. yüzyılda Avrupa'yı bu "oksidantalist bakışla" gezenler arasında Osmanlı yazarı Ahmet Mithat Efendi de yer almaktadır⁴. Tıpkı Garp'ın Doğu'yu anlamak adına onu bir sergi olarak gezmesi gibi Ahmet Mithat da Avrupa'yı gezer. "Hayalindeki Avrupa'dan 'hakikisine' giden yolun şarkiyatçılar kongresi ve dünya sergisi gibi ötekici temsillere çıkması hayatın bir istihzasıdır, ama "hakiki Şark"a gidecek Avrupalılar kafalarındaki ilk imgelerin doğru çıkmasını nasıl bekliyorlarsa, Ahmed Midhat da Avrupa'ya aynı beklentiyle yaklaşarak bu istihzayı tersine çevirmiştir" (13). Ahmet Mithat'ın bakış açısının "Avrupa'nın hakikisine gitmek" olduğunu görmek mümkündür.

⁴ 19. yüzyıl Avrupa'sında seyahat eden Ortadoğulu gözlemcilerden biri de Osmanlı yazarı Ahmed Midhat Efendi'dir. Avrupa'da Bir Cevlan (1889) adlı kitabında "oryantalist"lerin (dar anlamda şarkiyatçılar, müsteşrikler) Stockholm'deki bilimsel kongresine gidişini, daha sonra da Paris'teki Dünya Sergisi dahil seyahatlerini anlatır. Şimdi epeyce unutulmuş olan, ama kariyerinin dönüm noktasını teşkil eden bu kitap, kendini "müstagrib" (oksidantalist) olarak tanımlayan bir kişinin "sanki bir sergiymiş" gibi algılanan dünyanın iki örneğini nasıl gördüğünü gösterir (4).

2. Calabro: Tersyüz edilmiş bir Batı imgesi

Şeytänkaya Tılsımı'nda Güney İtalya'nın Calabro bölgesini anlatırken buraların "hakikisine" yönelir ve bu ülkelerde de "yamyamlık, barbarlık, haydutluk, akıl ve mantık dışı unsurlar ve batıl inanışlar" olduğunu gösterir. Bu düşünce ışığında, İsmail Kayapınar roman için şöyle vurgulamaktadır: "*Şeytänkaya Tılsımı* İtalya'nın dağlık bir bölgesinde geçen olayları konu edinmektedir. Olayın Avrupa'da gerçekleşiyor olması yazıldığı dönem içerisinde düşünüldüğünde toplumda var olan 'Batı hayranlığı'na da bir eleştiri kapısı aralamaktadır. Ahmet Mithat zaman zaman okurlara seslenerek bu konuda yanlış inançların olmasından şikâyet etmekte ve nasihatler vermektedir" (vi).

Ian Buruma ve Avishai Margalit oksidentalizmi "Batı'nın, düşmanlarınca insanlık dışı resmedilmesi" olarak tanımlar (Buruma ve Margalit, 12). Örneğin, Ahmet Mithat romanda Angelino ve Pedro'nun nereli olduğunu açıklamadan önce uzun uzun iki karakterin nereli olabileceği ile ilgili yorumlar yapar ve bu minvalde "yamyam" Amerika'yı şöyle ele alır:

Gerçi Amerika'da bir çeşit vahşilerin insan ciğeriyle kebab yaptıkları seyahatnamelerde büyük dehşetle okuduğumuz konulardan olduğu için böyle yürek yutan bir çobanı Amerika vahşileri arasında bulmak ihtimali akla gelirse de Amerika'nın bu tür vahşileri 'kızıl-gün' dedikleri bakır rengi adamlar olduğundan onların bakır renkleriyle bizim Angelino'nun gül rengi arasındaki fark şu olayı Amerika'ya kadar uzatmaya da imkân bırakmaz (13).

Ahmet Mithat, Pedro'nun güzel Angelino'nun yüreğini çıkarıp batıl inanç gereği yiyeceği fikrinden yola çıkarak bu olayın nerede geçtiğini sorgular. Okurların zihninde bu olayın Şark'a atfedileceğini bilerek şu açıklamayı yapmak durumunda kalır: "[...] bu kişiler Avrupa kıtasının güney tarafları ahalisindedir. Bunun üzerine şu korkunç hâlin de Güney Avrupa'da geçtiğine derhal hükmedilmelidir. Böyle yamyamlık türünden bir hareketi Avrupa ahalisi için tamamen ve kesinlikle uzak mı görüyorsunuz?" (14). Ahmet Mithat barbarlık olarak tabir edilecek bu eylemin Avrupa ülkeleri için uzak olmadığını vurgulamak amacıyla "yürek yeme niyetinde olma" hâlini ayrıntılarıyla anlatır. Oryantalizmin "akıl, mantık, bilim" ile özdeşleştirdiği Batı imgesini burada tersine çevirir. Ahmet Mithat batıl inançların Calabro halkının hayatının merkezinde olduğunu, bu inançların "akıl ve mantık dışı" oluşunu ele alır ve Batı'yı Doğu ülkesinden farkı olmayan bir konuma getirir. Mesela, "Gerçi çoban Pedro eğer çıldırmamış, akıl ve bilincine sahip bir adamsa teşebbüs ettiği bu halin adeta en müthiş parlaklığıyla bir yamyamlık olduğundan şüphe edilemez" (14) ifadesinde Pedro, güzel ve bakire Angelino'nun yüreğini yiyecek kişi olarak "akıl ve bilince sahip olmayan bir adam olarak gösterilir". Hatta Ahmet Mithat daha da ileri giderek okura doğrudan seslenir:

Okurlarımıza en başta sorarız ki Avrupa için böyle bir hali ne hikmete dayanarak uzak görüyorlar? Avrupa'nın akla hayret veren medeniyetiyle böyle bir vahşeti birbirine uygun bulamadıkları için mi? Demek hal ile mahal arasında aradıkları uygunluktan dolayı bir şeyin lehinde veya aleyhinde hüküm vermek istiyorlar ki buna da itirazımız yoktur. Bazı durumların bazı mahaller için gerçekten uzak görülmesi lazım geldiği halde, diğer bazı mahalleler için hiç de uzak görülmemeyebilir (14).

Ahmet Mithat için bu tür olaylar Avrupa medeniyeti açısından şaşılacak olaylar değildir; yazar söz konusu olayların tıpkı Doğu ülkelerinde olduğu gibi Avrupa'da da olabileceğini ısrarla ve zaman zaman anlatıyı keserek okurlara göstermeye çalışmaktadır. "Doğulunun Batı'yla mücadele ederken bile bir türlü kendisi olamaması, taklit ederken ya da isyan ederken hep abartıya düşmesi belki bundandır. Çünkü Doğu bir kitaptır, bir sergidir, bir piyestir" (Dellaloğlu, 262). Ahmet Mithat da Pedro ve Angelino aşkının arka planında müstagrîb bir bakış açısıyla Calabro'yu metnin çoğu yerinde abartarak anlatmaktadır.

3. Cehalet, batıl inanç ve haydutluk: Oryantalist klişelerin Batı'ya yansıtılması

Ahmet Mithat, romanında Batı'yı yalnızca kötölemek yerine onun da Doğu ile benzer özellikleri olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır. Oryantalizmin Doğu imgesi ile özdeşleştiği cehaleti, batıl inançları ve haydutluğu Ahmet Mithat da Batı imgesine yükler ve bu noktaların Calabro bölgesinde nasıl tezahür ettiğini örneklerle göstermeye çalışır. "Yine de oksidentalizmin oryantalizm kadar tahripkâr bir söylem olmadığı söylenebilir. Oksidentalizm bir savunma hali olup özünde temel olarak hiçbir yıkıcılık ve saldırganlık taşımaz" (Arlı, 73) saptaması metinde belirleyici rol oynamaktadır. Örneğin,

Eskilere göre 'Büyük Yunanistan' diye meşhur olan bu kıtada filozoflardan, âlimlerden, edebiyatçılardan birçok kişi yetişmiş, bir hayli şair o memleketin güzelliğini gayet güzel şiirlerle alkışlayıp ilan etmişse de Yunan ve Roma medeniyetlerinin yıkılmasından sonra, ortaçağda Avrupa'nın hemen her tarafını cehalet ve vahşet istila etmeye başladığı zamanlarda işte bu Calabro yöresinin halkı karanlığın, cehalet ve vahşetin daha koyusuna gitmişti. Öyle mükemmel bir şekilde ve kesinlikte ki ta bundan seksen sene kadar önce büyük Napolyon İtalya'yı istila edip Calabro'ya da boyun eğdirdiği zamana kadar bahsedilen bölge Avrupa'nın diğer tarafları için adeta bilinmeyen yerlerden sayılırdı (15).

Tıpkı Şark'ın "cehalet, vahşet" gibi kavramlarla özdeşleştirilmesi gibi romanın mekânı olan Güney İtalya'nın Calabro bölgesi de "karanlık, cahil ve batıl inançlarıyla vahşetin pençesinden kurtulamayan" bir bölge olarak tasvir edilir. Bu tasvirde Ahmet Mithat'ın Batı'ya karşı bir "savunma tutumu sergilediği" görülmektedir. Yazar Batı'ya karşı savaş açmak ya da düşmanca bir dille ele almak yerine onun da Doğu'ya benzer zafiyetleri barındırdığını göstermeyi amaçlar. Calabro halkının "cahilliği ve eğitimden yoksun oluşu" romanda şöyle ele alınmaktadır: "Bu ahaliye eğitim nimetinden tamamen yoksundur, hatta papazları bile yazmaktan ve okumaktan acizdir. Ortaçağda papaz sınıfının okuyup yazmaktan yoksunluğu İtalya taraflarında hemen hemen genellik kazanmış bir halken sonradan bu gariplik Apenin Dağları için özel bir şekilde baki kalmıştır" (16). Bu cehalet ve eğitimsizlik romanda karakterlerin "batıl inançlara" koşulsuz inanmasını beraberinde getirmiştir. "Bu cehalet dolayısıyla Apenin Dağları'nda birçok tuhaf inanç hüküm sürmektedir. [...] Perilere, gulyabanilere, vampirlere, kötü ruhlara kuvvetle inanıp bunlardan hem korkarlar hem de bazı işler ve konularda bunların yardımlarını umarlar" (16). Görüldüğü gibi, "akıl ve mantığını kullanamayan halk" cehaleti dolayısıyla birtakım tuhaf inançlar geliştirmişlerdir. Ayrıca, "haydutluk⁶ ve şiddet" İtalya devletinde yaşayan bu insanlar için sıradan bir özellik ve en mühim sorun olarak gösterilmektedir⁷. Romanda Calabro, hem "medenileşememiş bir bölge olarak çizilmekte" hem de asayiş ve güvenliği devlet düzeniyle değil batıl inanışlarla⁸ sağlamaya çalışan bir toplumsal yapıyı barındırmaktadır:

Bir medeni devletin düzenli polisi tarafından asayiş ve güvenliği sağlanmayan yerlerde halk kendisini sürekli tehlike içinde bulup da yalnız kendi pazısının, yalnız kendi silahının kuvvetiyle bunca tehlikeden korunma ve savunma hususunda âciz kalacağını görünce o ahaliyi birtakım batıl inanışlar, tedbirler ve hayali teşebbüslerle emniyetin sağlanmasının mümkün olabileceğine inandırmak gayet

⁵ Kısacası Apenin Dağları'nda halkın cehaleti ve cehaletten ileri gelen dini ve batıl inançlar hâlâ o olağanüstü derecededir ki falanca mezardan bir alamet yahut falanca kilisede defnedilmiş azizin kemiklerinden bir kırıntı muska gibi insanın üzerinde bulunursa, o insanın falanca ve filanca türden belalara uğramayacağına, hatta o kimseye kurşun ve bıçak kâr etmeyeceğine dair inançlardan bile bu ahaliyi döndürmek mümkün olamaz (Ahmet Mithat Efendi, 17).

⁶ [...] İtalya devleti için en mühim iç meseleyi oluşturan haydutluğunun en fazla ileri gitmiş olduğu yer şu Calabro yöresi ve onun da Apenin Sradağları'dır. Haydutluk bu ahali için doğuştan gelen bir sanat olduğundan bunlar arasında istediği anda en mühim haydut olmak herkes için kolayken, bir de düşünmelidir ki bunlar arasında asıl haydutlukla şöhretli olanlar bu mesleğin nasıl müthiş bir derecesine ulaşırlar (Ahmet Mithat Efendi, 15).

⁷ Hiddet hususunda Calabrolulara oranla bizim Arnavutlar en halim selim milletlerden sayılır. Bunların ellerindeki bıçaklarla omuzlarındaki karabinaların dilleri olsa da öfkelerinin dereceleri hakkında size bazı örnekler söylese! (Ahmet Mithat Efendi, 15).

⁸ [...] İtalya'nın Calabro kısmında ve Apenin Dağları'nda ilim nurunun henüz hiç ışık saçmaya başlamamış olmasından bunlar arasında batıl düşünceler ve inançlarda görülen kuvvet diğer memleketlerin hiçbirleriyle kıyas edilemeyecek ölçüdedir" (Ahmet Mithat Efendi, 19).

kolay olur (18).

Batıl inanışların bu denli belirleyici rol oynadığı Calabro'da dikkat çekici olan nokta, bölgenin eğitim almış kişisi olarak çizilen kadın karakter Maria de Karavana'nın bile "aklı ve mantığıyla" hareket etmek yerine büyülerle sorunlarını çözmeye çalışmasıdır. Ahmet Mithat kadın karakteri anlatırken "eğitimin bile bu batıl inançları ehlileştirmediğini" şöyle açıklar: "Maria de Karavana'nın doğuştan zeki ve akıllı olmakla beraber bu kadar eğitim ve öğrenim de görmüş olduğu hâlde yine bir sihirbaza müracaatını görüyorsanız şaşırmayınız. Batıl inanışların genellik kazandığı bir yerde bir özellik olarak bu gibi durumlar mutlaka gözlemlenir" (30). Öyle ki Maria ne kadar eğitim almış olursa olsun Calabro dağlarında doğup büyüdüğü için bu inanışlardan kurtulamaz: "Zira Maria de Karavana her ne kadar o civar kızlarının en fazla eğitim ve öğrenim görmüş olanlarındansa da herhalde Calabro dağlarından olması yüzünden şeytanlara, perilere yani bunların Âdem evladıyla doğrudan doğruya ilişkileri hakkındaki hikâyelere inanmaması mümkün değildir" (32). Bu durum, batıl inançların Calabro'da toplumsal ve coğrafi koşulunun bir kaderi olarak sürdürüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Calabro halkını büyüler, falları ve batıl inanışlarıyla etkisi altında tutan Sastıma adlı karakterden bahsetmek gerekir. Sözünden kimsenin şüphe etmediği, herkesin doğruluğunu sorgulamaksızın dediğini yaptığı bu "büyücü kadın" bölgedeki batıl inançların bir simgesidir. En belirgin örnek ise Sastıma'nın Maria⁹ya ücret karşılığında Viskonti Karol ile evlendirebileceğini taahhüt etmesidir. Oysa Viskonti Karol Angelino'ya âşıktır. Bu amaç uğruna Sastıma, Pedro'yu anlattığı hikâyeler aracılığıyla Angelino'nun yüreğini yutması gerektiğine inandırır. Pedro, Sastıma'nın dediğini sorgulamaksızın yerine getirmek için Angelino'yu -tıpkı İsa'nın çarımha gerilmesi gibi- ağaca bağlar ve "yüreğini söküp yutacağını söyler". Bu sahne, oryantalist söylemin Doğu'ya yüklediği akıl dışılığın Avrupa'nın tam ortasında yaşandığını gösteren en çarpıcı örnek olarak romanın oksidentalist söylemini doruk noktasına taşımaktadır. Görüldüğü gibi, Maria en iyi eğitim almış kadın olarak çizilse bile bu büyülerle âşık olduğu adama kavuşacağına inanmaktadır¹⁰.

Sonuç

Ahmet Mithat Efendi'nin *Şeytankaya Tılsımı* adlı romanında temelde Pedro ile Angelino arasında geçen bir aşk hikâyesini ele alınsa da metnin arka planında Güney İtalya'nın Calabro bölgesi üzerinden bir "Batı imajı" çizilir. Bu doğrultuda, oksidentalist bir tavır sergileyen yazar, okurlarına körü körüne Avrupa hayranı olmamak gerektiğini vurgular. "Barbarlık, haydutluk, batıl inanışlar" gibi meselelerin Avrupa'nın merkezinde de var olduğunu birçok yerde abartılı bir dil kullanarak ortaya koyar. Ahmet Mithat zaman zaman metni keserek bu tür olayların Avrupa'da da yaşanmasına şaşırılmaması gerektiğini telkin eder. Dolayısıyla, Ahmet Mithat'ın Batı'ya karşı bir savunma mekanizması olarak Batı'da da benzer durumların olduğunu gösterme çabası "oksentalist tutumu" besleyen temel bir nokta olarak okunabilir. *Şeytankaya Tılsımı* romanı kullanılarak yapılan içerik analizi ve yakın okuma göstermiştir ki Ahmet Mithat Doğulu kimliğiyle Batı imgesini tersyüz etmiş, yeni bir Batı imgesi göstermeye çalışmış ve Batı'yı ötekileştirerek oksidentalist bir söylem kullanmıştır. Ahmet Mithat Batı'ya karşı eleştirel bir gözle bakarak onu faziletiyle, ahlakıyla, rezilliğiyle yani tüm yönleriyle ele alarak bir anlamda "onun gerçek yüzünü göstermeyi amaçlar". Tıpkı oryantalist söylemin hayali bir Doğu imajı kurması gibi Ahmet Mithat da -yer yer abartıya kaçsa bile- hakiki bir "Batı imajı" göstermeye

⁹ "Sastıma! Eğer başkalarından haber almamışsan bile sihir kuvvetiyle, fal yardımıyla biliyorsun ki üç senedir Viskonti Karol'yla nişanlanmam için görüşmeler, konuşmalar devam etmektedir" (Ahmet Mithat Efendi, 32).

¹⁰ Bir adam Calabrolu olur, cahil olur ve o memleketin garip özelliklerinden olmak üzere ortada hikmetli gerçeklerden fazla batıl inançlar hüküm sürer de Sastıma gibi şöhreti ufukları tutmuş bulunan bir falcı ve sihirbaz da herifin kalbindeki gizli sırlara kadar her şeyi bilir, meydana çıkarırsa, artık gelecek için verdiği hükme inanmaması ve sihirbazın büyüüne sihirlenip kalmaması mümkün mü görülür? (44).

çalışmaktadır. Ahmet Mithat'ın sömürgeci ötekileştirmeye karşı dönemi içerisinde "yerli bir direniş sesi olarak" görülebilecek olan bu romanı, oksidentalizmi anlamak açısından önemlidir.

Kaynakça

- Ahmet Mithat Efendi (2019). *Şeytankaya Tılsımı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arlı, Alim (2014). *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Buruma, Ian ve Margalit, Avishai (2009). *Garbiyatçılık: Düşmanların Gözünde Batı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Carrier, J. G. (2007). Oksidentalizm: Tersine Dönmüş Bir Dünya. *Oryantalizm Tartışma Metinleri*. (Ed. Aytaç Yıldız). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Çoruk, A. Ş. (2007). "Oryantalizm Üzerine Notlar". *Sosyal Bilimler Dergisi* cilt IX. sayı 2. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil/article/1690849>.
- Dellaloğlu, Besim (2020). *Poetik ve Politik Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Findley, Carter V. (1999). *Ahmet Mithat Efendi Avrupa'da*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hanefi, H. (2006). "Oryantalizmden Oksidentalizme". çev. Hakan Çopur, *81-90 Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu* (9-10 Aralık 2006). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Metin, A. (2011). Bilimsellik, Karşı Söylem ve Düşünce Tarzı Bağlamında Oksidentalizm. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Metin, Abdullah (2013). *Oksidentalizm: İki Doğu İki Batı*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Okay, Orhan (2008). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yavuz, H. (1999). *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*. Boyut Yayınları.
- Yavuz, H. (2006). "Oksidentalizm Üzerine Notlar". *Marife Dergisi*, 6/3 2006: 373-375. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3343799>.